

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Розглянуто основні правові й організаційні аспекти, що впливають на ефективність заходів щодо забезпечення безпеки на державному рівні, а також окреслено проблеми координації між державними інститутами та місцевими органами влади. Особливу увагу приділено викликам і ризикам, які виникають унаслідок запровадження правового режиму воєнного стану, включно з обмеженням прав і свобод громадян, економічними труднощами та зовнішніми загрозами. Наголошено на необхідності вдосконалювання законодавчої бази, розвитку національних механізмів безпеки та інтеграції з міжнародними партнерами для забезпечення стабільності й обороноздатності держави під час війни. Акцентовано на питанні забезпечення національної безпеки в умовах введення в дію правового режиму воєнного стану та заходів, які застосовуються при цьому.

Ключові слова: національна безпека, державна безпека, правовий режим воєнного стану, безпека, загрози національній безпеці.

Постановка проблеми. Забезпечення національної безпеки є однією з основних функцій будь-якої держави, а під час дії воєнного стану ця функція набуває особливого значення. Правовий режим воєнного стану в Україні запроваджується у випадках реальної чи потенційної загрози зовнішньої агресії або масштабних внутрішніх конфліктів, і його метою є мобілізація всіх наявних ресурсів держави для протидії цим загрозам.

Однак на практиці виникають численні проблеми, що пов'язані як з організацією та управлінням національною безпекою у зазначених умовах, так і з додержанням прав громадян та підтриманням економічної стабільності.

Проблеми забезпечення національної безпеки під час воєнного стану зокрема стосуються таких актуальних питань, як баланс між безпекою і правами людини. В умовах воєнного стану значною мірою обмежуються громадянські права і свободи, що є необхідним для мобілізації ресурсів і забезпечення безпеки. Водночас важливо зберігати правову рівність й уникати надмірних репресій.

Другим проблемним аспектом є мобілізація ресурсів і забезпечення обороноздатності держави. Під час воєнного стану особливу увагу треба приділити організації мобілізації ресурсів для потреб Збройних Сил України, а також швидкому формуванню оборонних сил і відновлюванню інфраструктури, що може бути пошкоджена у ході бойових дій.

Наступною проблемою є забезпечення ефективного управління і координація дій органів влади. Під час введення воєнного стану важливо ефективно координувати роботу органів державної влади, військових структур, правоохоронних органів та місцевих адміністрацій, що забезпечить швидке реагування на ймовірні виклики.

Проблемною також є сфера забезпечення соціальної та економічної стабільності. Воєнний стан часто викликає значні соціально-економічні потрясіння. Потрібно запобігти економічному колапсу, забезпечити нормальне функціонування базових інфраструктур, створити умови для підтримки громадян у кризовій ситуації.

Серед проблемних є зовнішньополітичний аспект, а також належне функціонування міжнародного співробітництва держави. Під час воєнного стану необхідно ефективно взаємодіяти з міжнародними партнерами, залучати міжнародну допомогу і підтримку, організовувати дипломатичну роботу з метою деескалації конфлікту.

Визначення й аналіз цих проблем дають змогу спрогнозувати труднощі, з якими держава може зіткнутися, а також розробити відповідні механізми для їх вирішення. Це потребує тісної взаємодії між урядовими і недержавними установами, розроблення чітких нормативно-правових актів та впровадження ефективних заходів із забезпечення стабільності на всіх рівнях управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання забезпечення національної безпеки під час дії воєнного стану в Україні детально досліджували вчені і фахівці-експерти. Проте війна триває, ризики і загрози національній безпеці зростають, колишні проблеми перетворюються на нові. Тому на цей час дослідження проблематики забезпечення національної безпеки залишається актуальним. Разом

з розвитком новітніх технологій, геніальних рішень різних проблем, найсучасніших ідей стосовно забезпечення національної безпеки з'являються і нові виклики, які є більш небезпечними й уразливими для безпеки держави.

Такі вчені, як О. Васильчишин, І. Кекіш, В. Титор [3], досліджували сферу забезпечення прав і свобод людини та громадянина у режимі воєнного стану в країні. Науковець В. Вовк [4] зробив внесок у дослідження проблем фейків та ПІСО як інструментів у гібридній війні, а також загроз національній безпеці України. У своїх працях, зокрема [1], В. Аніщук трактував різні визначення і поняття національної безпеки, критикував загальноприйняті поняття та доповнював різних науковців стосовно захисту важливих інтересів особистості, суспільства та держави від потенційних внутрішніх і зовнішніх загроз. Дослідник М. Шевченко [13] визначав різні категорії національної безпеки і класифікував виклики та загрози національній безпеці. Однак, навіть зважаючи на всі наведені вище наукові праці різних учених, можна дійти висновку, що на сьогодні бракує комплексного й повного дослідження питань забезпечення національної безпеки під час дії воєнного стану, пов'язаних із ними проблем та шляхів їх вирішення.

Метою статті є дослідження окремих питань забезпечення національної безпеки в умовах правового режиму воєнного стану в Україні, аналіз реальних і потенційних викликів та загроз, що виникають під час запровадження воєнного стану, а також визначення ефективних механізмів і стратегій для забезпечення стабільності, обороноздатності та захисту прав громадян. Автори статті розглядають і практичні аспекти управління національною безпекою в умовах надзвичайної ситуації, взаємодії державних органів та міжнародних партнерів, а також пропонують рекомендації щодо вдосконалення законодавства і державних інституцій для посилення безпекової ситуації в країні під час війни.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення національних інтересів є головним завданням національної безпеки, яка постійно адаптується до змін у пріоритетах країни. Коригування національних інтересів впливає на сутність національної безпеки як динамічної системної категорії. Науковець В. Аніщук [1] чітко окреслив кореляційний зв'язок між національними інтересами та національною безпекою, з чим варто погодитися. Система національної безпеки орієнтована на запобігання можливим загрозам національним інтересам, а у випадку їх виникнення – на їх нейтралізацію та мінімізацію впливу. Національні інтереси і цінності є основними об'єктами національної безпеки. З появою загроз національним інтересам виникають проблеми зміцнення і забезпечення національної і державної безпеки.

У процесі становлення України як демократичної держави в контексті її євроатлантичних прагнень, а також в умовах повномасштабної збройної агресії росії кількість викликів і загроз національній безпеці значно зросла. Вирішення цих проблем тісно пов'язане з необхідністю розроблення єдиного уніфікованого підходу до розуміння поняття «національна безпека», а також визначення його співвідношення із суміжними поняттями, такими, як державна, колективна, регіональна та міжнародна безпека, зокрема аналізу її складників.

Проблеми забезпечення національної безпеки й ухвалення рішень у цій галузі ускладнюються внаслідок сучасних активних процесів інтеграції та глобалізації, а також заглиблення міждержавних зв'язків. З'являються нові суб'єкти і процеси, які раніше були виключно національними, що спричиняє змішування національних і загальних інтересів, а також внутрішніх проблем і глобальних викликів. Це призводить до збільшення взаємозалежності між народами і державами [8].

Зазначене вище свідчить про те, що національна безпека є ключовим елементом правопорядку і водночас гарантією національного суверенітету, захисту національних інтересів. Як концепція національна безпека має певну універсальність, що відображує ідею єдності станів безпеки, незважаючи на її багатогранність. Цю суперечність можна подолати через правове закріплення загроз безпеці, визначення їхніх масштабів, а також законодавче регулювання способів реагування на загрози і визначення компетенції органів влади, відповідальних за їх усунення.

Аналіз правового регулювання сфери національної безпеки свідчить, що деякі терміни і поняття, які широко використовуються, або не визначені у законодавчих документах, або мають різні тлумачення, що ускладнює сприйняття законодавчих норм і може призвести до помилок у правозастосуванні. Учені й академіки продовжують обговорювати значення термінів «безпека», «національна безпека» та «державна безпека».

У міжнародних актах і законодавстві України вчені використовують обидва терміни – «національна безпека» та «державна безпека». Концепція національної безпеки була вперше сформульована В.

Котляровим: «Нація перебуває в стані безпеки, коли їй не потрібно жертвувати своїми законними інтересами, щоб уникнути війни, і коли вона може захистити ці інтереси через війну, якщо виникне потреба» [5].

Фонд національної та міжнародної безпеки при ЮНЕСКО застосовує термін «національна безпека» і тлумачить його як систему державних і громадських гарантій, що забезпечують стабільний розвиток нації, захист основних цінностей та інтересів, а також джерел духовного і матеріального добробуту від внутрішніх і зовнішніх загроз, визначаючи її головною метою захист фундаментальних цінностей та інтересів нації.

Згідно із Законом України «Про національну безпеку України» під національною безпекою України слід розуміти стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства та держави, а також національних ресурсів і цінностей від внутрішніх і зовнішніх загроз [6]. У змісті Стратегії національної безпеки України зазначено, що національна безпека характеризується таким станом країни, в якому забезпечуються її цілісність та внутрішня стабільність, суверенний і прогресивний розвиток, а також можливість бути самостійним і повноправним учасником міжнародних правовідносин [7].

У політичній енциклопедії наведено два тлумачення поняття державної безпеки. Перше – описує її як сукупність умов та інститутів, які гарантують суверенітет держави, захист її території, населення, державних структур та захист від зовнішніх загроз. У другому визначенні державна безпека розглядається як баланс між військовим і соціально-економічним потенціалом країни і комплексом загроз, що можуть призвести до конфлікту. Крім того, державну безпеку, що є складним і різноплановим поняттям, можна розглядати як «ступінь захищеності» певного соціального суб'єкта або як «захищеність», а також як певний стан суспільного і державного устрою, що характеризується міцністю, непорушністю, незалежністю та захищеністю [12].

Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану набувають особливої актуальності, оскільки вони безпосередньо пов'язані з адаптацією держави до нових загроз, які виникають під час активних збройних конфліктів. В умовах воєнного стану національна безпека не обмежується лише традиційними аспектами, такими, як охорона державного кордону, підтримання внутрішнього порядку або захист громадян від зовнішніх загроз. Вона охоплює значно ширші питання, що стосуються економічної, соціальної та політичної стабільності держави, а також здатності її інституцій ефективно протистояти внутрішнім і зовнішнім викликам.

Під час воєнного стану національна безпека визначається як комплекс заходів, спрямованих на захист держави від усіх можливих загроз, включно з військовими, терористичними, кібернетичними та ін. У цей період виникають нові виклики для забезпечення стабільності державних інститутів, оскільки спільні зусилля, спрямовані на захист територіальної цілісності, часто потребують жорстких обмежень у внутрішній політиці, зокрема у сфері прав людини, економічних свобод та політичних прав. У таких умовах основне завдання держави – забезпечення належного балансу між безпекою і правами громадян.

Завданням державної безпеки є не лише протистояння зовнішнім загрозам, але й збереження національних інтересів у стратегічних секторах економіки, захист критичної інфраструктури та забезпечення належної діяльності органів державної влади. Крім того, воєнний стан ставить під загрозу сталість внутрішніх інститутів, таких, як судова система, органи місцевого самоврядування та економічні організації, оскільки чимало серед цих органів змушені адаптуватися до змінених умов функціонування держави.

Слід зазначити, що ефективне забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану неможливе без належного правового забезпечення. Це передбачає адаптацію й оновлення національного законодавства, яке має відповідати вимогам сучасних безпекових викликів. Водночас важливо зважати на міжнародний контекст безпеки, зокрема взаємодію з міжнародними партнерами, а саме у сфері колективної безпеки та боротьби з тероризмом. Одним із основних аспектів є забезпечення безпеки національних ресурсів і цінностей, що дає змогу державі функціонувати на максимально стабільному рівні навіть в умовах військового конфлікту [13].

Отже, забезпечення національної безпеки під час воєнного стану передбачає комплексний підхід, що охоплює як військові, так і соціально-економічні, правові та міжнародні аспекти. Цей підхід потребує детального розроблення стратегії національної безпеки, що передбачає як оперативні, так і довгострокові заходи для забезпечення стабільності та розвитку держави навіть в умовах екстремальних ситуацій.

Є декілька структурних підходів стосовно забезпечення національної безпеки під час дії воєнного стану. Вони поділяються на активні та пасивні способи захисту національної безпеки. Активні способи захисту передбачають такі прямі дії: 1) стримування супротивника шляхом демонстрації спроможності та готовності завдати йому неприйнятну шкоду; 2) превентивні заходи – дії, спрямовані на недопущення реалізації агресивних намірів супротивника; 3) активні контрзаходи – дії, що зменшують ефективність шкоди, завданої ворогом; 4) активні руйнівні заходи – усунення супротивника як потенційного джерела загроз [3].

До підходу пасивних способів захисту національної безпеки відносять такі дії, як: 1) уникання контактів із ворожим соціальним середовищем; 2) терпимість до власних переживань; 3) поступове відновлення завданих збитків. Однак ці дії можуть негативно впливати на національну безпеку, особливо під час воєнної агресії. Тому необхідно вибирати такі методи захисту національної безпеки, які є обґрунтованими і доцільними на конкретний момент [3].

Проблеми національної безпеки на цей час стають одними з найактуальніших у більшості країн світу. Це зумовлено змінами у глобальному середовищі безпеки, яке сьогодні містить численні загрози й виклики різного характеру. З огляду на це, а також участь України в євроінтеграційних і міжнародних процесах питання забезпечення належного рівня національної безпеки має стати пріоритетним.

Гармонізація із законодавством Європейського Союзу та документами НАТО визначена Стратегією державної безпеки як один із ключових напрямів державної політики у галузі безпеки. Водночас одне з основних стратегічних завдань цієї політики полягає у вдосконалюванні нормативно-правового забезпечення функціонування системи державної безпеки, організаційних засад діяльності суб'єктів забезпечення безпеки, їх координації та взаємодії. Важливим також є узагальнення й аналіз практики правозастосування законодавчих та інших нормативно-правових актів України, які спрямовані на досягнення поставлених цілей, виконання завдань і визначення основних напрямів діяльності щодо забезпечення безпеки держави [4].

Незадовго до початку повномасштабної війни, розв'язаної російською федерацією проти України 24 лютого 2022 р., у нашій державі завершилася підготовка галузевих стратегій безпеки у межах нового циклу стратегічного планування, започаткованого прийняттям у 2020 р. нової редакції Стратегії національної безпеки України. У цих документах було окреслено широкий спектр загроз національній безпеці у різних сферах. Однак глибокий аналіз таких загроз свідчить, що коло джерел їх виникнення було відносно обмежене.

Коли стратегії галузі безпеки набирали чинності, протягом восьми років Україна стала об'єктом гібридної агресії російської федерації. Ця агресія виходила за межі національної території, прояви та наслідки якої стали широко відомими. Наприклад, в АР Крим і частинах територій Луганської та Донецької областей, які були окуповані у 2014 р., також були спроби втручання у внутрішні справи України.

На регіональному рівні було використано енергетичну зброю, включно зі штучним створенням дефіциту природного газу в Європі та підвищенням його ринкової вартості, а також спричинено міграційну кризу на кордоні Білорусі (сателіта росії) та країн ЄС. На міжнародному рівні була реалізована стратегія посилення напруженості на Заході, поширення російської пропаганди і дезінформації та інші дії.

Було очевидно, що керівництво російської федерації не має наміру змінювати свою агресивну зовнішню і воєнну політику, особливо щодо України. Однак на початку 2022 р. більшість експертів не вважали сценарій повномасштабного вторгнення росії в Україну та ведення агресором терористичної війни проти мирного населення найбільш імовірним [9].

Причини, що викликали втручання росії у війну проти незалежної України, мають явно не лише політичні, а й ідеологічні та історичні аспекти. Відомий політолог, соціолог і державний діяч З. Бжезінський указував, що незалежність України підкинула виклик самій сутності претензій росії на те, що вона є богонатхненною передовою спільною всеслов'янської ідентичності, і наголосив, що росія не може існувати в Європі без України, яка також належить до Європи, у той час як Україна може бути в Європі без росії [2].

До інших джерел ризиків і загроз для національної безпеки України належать зміни клімату, розвиток науки і технологій, а також просування іншими державами інтересів, що суперечать національним інтересам України. Ці загрози є характерними для більшості країн, і цілком усунути їх неможливо. Тому під час формування державної політики у сфері забезпечення національної безпеки

країни мають знайти механізми, які дадуть змогу адаптуватися до постійної дії таких загроз. Цей підхід передбачає зміцнення національної стійкості.

Крім аналізу ризиків і загроз національній безпеці, стратегічний аналіз безпекового середовища також охоплює визначення уразливих місць, переваг та можливостей держави і суспільства в контексті захисту національних інтересів.

До сильних сторін української держави і суспільства слід віднести наявність розвинутої законодавчої бази, яка передбачає механізми управління державою як в умовах мирного часу, так і в ситуаціях надзвичайного та воєнного стану. Це забезпечує безперервність урядування, що є одним із основних аспектів забезпечення національної безпеки і стійкості. Крім того, прийняття Закону України «Про основи національного спротиву» у 2021 р. стало підґрунтям для організації територіальної оборони, яка відіграла важливу роль у захисті держави під час нинішньої війни.

Зокрема, завдяки цьому було реалізовано принцип субсидіарності, який є одним із головних чинників у формуванні національної стійкості. Це дало змогу значно підвищити ефективність реагування на військові загрози на місцевому рівні і забезпечити належну координацію на всіх етапах. Важливу роль у забезпеченні національної безпеки також відіграє Закон України «Про основи національного опору», у якому приділено увагу національному опору та руху опору, що можна порівняти з партизанським рухом. Одна з функцій цього руху – боротьба з диверсантами, оскільки територіальна оборона має добре знати місцевість, в якій вона діє [10].

Україна здобула переваги внаслідок повномасштабного вторгнення і гібридної війни російської федерації, що тривають з 2014 р. Це потужний волонтерський рух і значний потенціал для самоорганізації суспільства. Завдяки активній підготовці і навчанню представників органів державної влади, сил безпеки та оборони, зокрема з участю іноземних партнерів та НАТО, Україна значно підвищила рівень готовності до збройної агресії російської федерації порівняно із ситуацією 2014 р. Варто також зазначити успішне лідерство Президента України, що сприяло ефективному протистоянню росії шляхом залучення міжнародної підтримки демократичних держав світу.

В умовах війни виникли нові можливості для захисту національних інтересів і подальшого відновлювання країни після завершення бойових дій. Насамперед йдеться про зміцнення двосторонніх відносин України з низкою країн, прогрес у напрямку євроінтеграції та захист суверенних прав у міжнародних судових органах, зокрема у Міжнародному Суді ООН, а також про загальний суспільний резонанс і підтримку України на міжнародній арені. Під час аналізу документів стратегічного планування, а саме тих, що визначають актуальні загрози національній безпеці України, а також відповідні цілі, завдання та механізми захисту національних інтересів, слід виокремити певні важливі моменти. Так, слушною є думка О. В. Ткаченка про те, що, реагуючи на стан міжнародних правовідносин, зокрема на агресивну політику деяких держав, інші країни світу, так само, як і Україна, мають змогу використати не тільки механізми, визначені ООН. Держави самостійно або у складі коаліції держав, міжнародні організації мають можливості застосування відповідних заходів у відповідь на порушення норм міжнародного права, у тому числі як засіб покарання порушника, а також як превентивні заходи з метою підтримання міжнародного правопорядку, деескалації агресивної поведінки [11].

Автори статті вважають, що Закон України «Про Національну безпеку України» і Стратегія національної безпеки є основою для розроблення важливих документів, які регулюють планування у сферах національної безпеки та оборони, визначаючи шляхи й інструменти її реалізації. Стратегія воєнної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021, передбачає досягнення таких цілей у межах реалізації державної політики у воєнній сфері, обороні та військовому будівництві: ефективне управління у сфері оборони, що ґрунтується на принципах демократичного цивільного контролю, євроатлантичних стандартах, інноваційних рішеннях та сучасних бізнес-практиках, а також програмному забезпеченні для управління оборонними проєктами та вдосконалених процесах визначення й задоволення потреб оборони України [12].

Слід акцентувати увагу на трансформації державної політики у сфері забезпечення національної безпеки в контексті європейської інтеграції України. Варто зауважити, що Верховна Рада України виконала всі рекомендації Європейської комісії, які є необхідними для старту переговорів щодо вступу України до Європейського Союзу. Ці рекомендації були надані Україні водночас із набуттям 23 червня 2022 р. статусу кандидата на членство в ЄС, і частина з них потрапляє в зону відповідальності українського парламенту.

Протягом шести місяців з початку повномасштабної війни російською федерацією проти України було прийнято низку важливих законів, зокрема: Закон про реформу Конституційного Суду («Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах»); закони «Про медіа» та «Про національні меншини (спільноти)».

Крім того, були ухвалені закони щодо боротьби з відмиванням коштів, а саме «Про внесення змін до деяких законів України щодо спрощення порядку інформації, необхідної для проведення фінансового моніторингу», «Про ратифікацію Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму», а також «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» щодо захисту фінансової системи України від держав, які здійснюють збройну агресію проти України, та щодо адаптації законодавства до окремих стандартів FATF і вимог Директиви ЄС 2018/843 [10].

Лише у разі безпеки людина може жити повноцінно. В умовах війни в Україні певні плани, зв'язки та ідеї вже пройшли або не пройшли перевірку на надійність і життєздатність. Очевидно, що треба переосмислити деякі стратегічні цілі України, переглянути оцінки, зміцнити або перегрупувати механізми забезпечення національної безпеки та стабільності.

Стосовно вирішення проблем забезпечення національної безпеки необхідно розглянути кожен проблему окремо. Балансування між безпекою і правами людини під час дії правового режиму воєнного стану є доволі великою проблемою, адже йдеться саме про значні обмеження прав людини та громадянина. Наприклад, це обмеження щодо заборони виїзду за кордон військовозобов'язаного населення, а саме чоловіків віком від 18 до 60 років. У цьому разі порушується право на свободу пересування. Наступне обмеження прав людини та громадянина стосується запровадження комендантської години. Проте найбільше, на думку науковців, порушуються права військовослужбовців та цивільних осіб під час дії воєнного стану [14].

Проблема забезпечення національної безпеки під час воєнного стану полягає у необхідності знайти оптимальний баланс між захистом держави та дотриманням прав і свобод громадян. В умовах збройного конфлікту держава змушена вживати жорсткіші заходи безпеки, що може обмежувати окремі права людини. Водночас надмірне посилення контролю й обмеження свобод можуть викликати суспільну напруженість і недовіру до влади. Тому головним завданням є розроблення механізмів, які забезпечать ефективний захист держави, не допускаючи порушення основоположних прав громадян.

Наступна проблема – мобілізація ресурсів і забезпечення обороноздатності держави. Для військових дій необхідні значні людські, матеріальні та фінансові ресурси, що вимагає ефективного управління економікою, перегляду бюджетних пріоритетів та зміцнення оборонного потенціалу. Водночас надмірне навантаження на економіку і суспільство може спричинити соціальну напруженість, що потребує виваженого підходу до мобілізаційної політики. Важливо знайти баланс між забезпеченням армії всім необхідним і збереженням стабільності держави та прав громадян [4].

Сучасні виклики у сфері захисту прав людини, спричинені військовими конфліктами, вимагають удосконалення механізмів співпраці між правоохоронними органами та громадянським суспільством. Воєнний стан створює особливі умови, за яких держава має знаходити баланс між гарантуванням прав людини та забезпеченням національної безпеки. У таких обставинах надзвичайно важливою стає тісна взаємодія державних інституцій і громадськості для оперативного реагування на порушення прав та запобігання кризовим ситуаціям [5].

Іншим важливим викликом державі є забезпечення ефективного управління та координація дій органів влади в умовах воєнного стану. У період кризи державний апарат має діяти швидко, злагоджено й ефективно, щоб забезпечити як національну безпеку, так і стабільне функціонування всіх сфер життя. Однак проблеми, такі, як бюрократичні перепони, дублювання повноважень або недостатня комунікація між різними рівнями влади, можуть ускладнювати прийняття оперативних рішень. Тому необхідно вдосконалювати механізми координації, спрощувати управлінські процеси та забезпечувати чіткий розподіл відповідальності між державними інституціями.

Ще одним значущим викликом є забезпечення соціальної та економічної стабільності в умовах воєнного стану. Військові дії призводять до значного навантаження на економіку, зниження виробництва, втрати робочих місць та зростання соціальної напруженості. Водночас держава має забезпечувати виплату соціальних гарантій, підтримку вразливих верств населення та стабільність на фінансових ринках. Дефіцит ресурсів і вимушений перерозподіл бюджету на потреби оборони можуть

створювати додаткові ризики для економіки та добробуту громадян. Тому важливо розробляти ефективні антикризові заходи, підтримувати підприємництво та забезпечувати соціальний захист населення, щоб мінімізувати негативні наслідки воєнного стану [1].

Серед важливих викликів також є зовнішньополітичний аспект і здатність держави ефективно вибудовувати міжнародне співробітництво. Під час воєнного стану особливої ваги набуває дипломатична діяльність, спрямована на мобілізацію підтримки з боку міжнародних партнерів, залучення фінансової, гуманітарної та військової допомоги, а також посилення санкційного тиску на агресора. Водночас держава повинна зберігати свою суб'єктність на міжнародній арені, уникаючи надмірної залежності від зовнішніх гравців. Викликом є також інформаційна війна, яка впливає на формування міжнародної думки та рівень підтримки. Тому ефективна зовнішня політика має поєднувати стратегічну дипломатію, активну комунікацію та чітке відстоювання національних інтересів [15].

Висновки

Забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану є комплексним і багаторівневим завданням, що потребує ефективної державної політики, мобілізації всіх ресурсів та консолідації суспільства. Воєнний стан суттєво змінює функціонування державних інституцій, обмежує певні демократичні механізми та створює додаткові виклики у сфері захисту прав і свобод громадян. Баланс між безпекою і демократичними цінностями є одним із важливіших питань, оскільки надмірне посилення контролю може призвести до суспільного незадоволення, тоді як недостатня жорсткість заходів – до дестабілізації та загроз для державності.

Серед ключових аспектів забезпечення безпеки – мобілізація людських, фінансових та матеріальних ресурсів для підтримання обороноздатності країни, що охоплює військову мобілізацію, залучення фінансування для сектору безпеки, розвиток оборонно-промислового комплексу та раціональний перерозподіл бюджетних коштів. Важливу роль відіграє і забезпечення стабільного функціонування критичної інфраструктури, яка в умовах війни стає основною ціллю атак з боку противника.

Окремої уваги потребують ефективність державного управління та координація дій різних органів влади. В умовах воєнного стану держава має оперативно реагувати на загрози, усувати бюрократичні перешкоди та забезпечувати швидке ухвалення рішень. Водночас, якщо немає злагожденості між урядовими структурами, то це може спричинити низьку результативність заходів безпеки і посилити внутрішні ризики.

Серйозним викликом залишається підтримка соціально-економічної стабільності, адже війна суттєво послаблює економіку, призводить до скорочення робочих місць, зростання інфляції та загального погіршення рівня життя населення. Державі необхідно розробляти механізми підтримання економіки, стимулювати підприємницьку діяльність, залучати іноземні інвестиції та гуманітарну допомогу. Окрім того, важливим завданням є збереження довіри суспільства до влади, що значною мірою залежить від ефективності соціальної політики та прозорості ухвалення рішень.

Ще одним ключовим аспектом є зовнішньополітичний вимір національної безпеки. В умовах війни держава має активізувати дипломатичну діяльність, вибудовувати стратегічні союзи, вирішувати питання щодо міжнародної військової, фінансової та гуманітарної підтримки. Інформаційна війна також стає важливим складником боротьби за національні інтереси, оскільки від ефективності комунікації на міжнародній арені залежить рівень підтримки держави у світовому співтоваристві.

Отже, забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану є складним і багатогранним процесом, що потребує інтегрованого підходу, злагодженої роботи всіх державних інституцій та активної взаємодії з громадянським суспільством і міжнародними партнерами.

Подальші наукові дослідження необхідно спрямовувати на вдосконалення системи безпеки, адаптуючи до нових викликів і загроз, а також на розвиток антикризових стратегій та забезпечення стійкості держави за будь-яких складних умов.

Перелік джерел посилання

1. Анішук В. Інформаційна безпека як об'єкт посягання злочинів проти основ національної безпеки України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Право*. 2023. № 2 (77). С. 139–143.

2. Бжезінський З. Велика шахівниця. Львів – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 236 с.
3. Васильчишин О., Титор В., Кекіш І. Національна безпека держави: особливості забезпечення у режимі воєнного стану. *Економічний аналіз*. 2022. Т. 32. № 4. С. 289–297.
4. Вовк В. Фейки як загроза національній безпеці в умовах гібридної війни. *Право і політика*. 2022. Т. 24. № 2. URL: <https://surl.li/gbvjmf> (дата звернення: 15.05.2025).
5. Котляров В. Аналіз сучасного стану інформаційної безпеки в Україні. *Mechanismo-fanecoно micregulation*. 2024. № 2 (104). С. 101–104.
6. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469 -VIII. *Законодавство України*. URL: <https://surl.li/bkzloz> (дата звернення: 15.05.2025).
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020 URL: <https://surl.li/lnsrxf> (дата звернення: 2.05.2025).
8. Ткаченко О. В. Вплив глобалізації на застосування санкційних механізмів з підтримання міжнародного правопорядку (у контексті збройної агресії російської федерації до України). *Академічні візії*. 2024. № 30. URL: <https://surl.li/ovnvou> (дата звернення: 16.05.2025).
9. Пархоменко-Куцевіл О. Проблеми забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти*. 2023. № 3. С. 144–150.
10. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-IX. *Законодавство України*. URL: <https://surl.li/xlohjf> (дата звернення: 16.05.2025).
11. Ткаченко О. В. Міжнародно-правові санкції як інструмент забезпечення миру та безпеки. *Науковий вісник Київського інституту Національної гвардії України*. 2024. № 1. С. 22–29.
12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25.03.2021 р. «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text> (дата звернення: 17.05.2025).
13. Часник Д. Забезпечення прав людини у сфері національної безпеки в умовах протистояння військовій агресії російської федерації. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. № 34. С. 141–148.
14. Шевченко М. М., Зозуля О. С., Храпач Г. С., Лепіхов А. В. Російсько-українська війна: особливості реалізації загроз державному суверенітету України та перспективи виходу з війни. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2022. № 2 (75). URL: <https://surl.li/hiibuh> (дата звернення: 17.05.2025).
15. Шемчук В. В. Економічна та інформаційна безпека держави: правові аспекти співвідношення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 83. С. 253–259.

Стаття надійшла до редакції 18.05.2025 р.

UDC 351.74

V. Maltsev, S. Ostrovskyi, A. Dashkovskyi

ISSUES OF NATIONAL SECURITY IN THE CONTEXT OF THE INTRODUCTION OF THE LEGAL REGIME OF MARTIAL LAW

The article is devoted to the study of certain problematic issues of ensuring national security of Ukraine which have arisen and need to be improved in the context of the introduction of the martial law regime. In the context of the ongoing armed aggression by an external enemy, special attention is paid to the interaction of public authorities, law enforcement agencies and civil society. The main legal and organisational aspects affecting the effectiveness of security measures at the state level are considered, and the problems of coordination between state institutions and local authorities are outlined. Particular attention is paid to the challenges and risks arising from the introduction of the martial law regime, including restrictions on the rights and freedoms of citizens, economic difficulties and external threats. Attention is paid to the need to improve the legislative framework, develop national security mechanisms and integrate with international partners to ensure stability and defence capability of the State in times of war. The article also focuses on the

issues of ensuring national security in the context of the introduction of the legal regime of martial law and the measures applied under it. The introduction of martial law in a country is an important tool for strengthening the defence capability of the State, but it also creates a number of challenges and problems related to the balance between ensuring security and temporary restriction of the rights and freedoms of citizens, economic stability and efficient organisation of the activities of public authorities.

The article presents aspects that confirm the need to improve the mechanisms of ensuring national security in the context of the country's facing constant external threats, internal challenges and the need for prompt response to emergencies. At the same time, it is important to ensure effective coordination between government agencies, law enforcement agencies and civil society to maintain stability and integrity of national (state) security under martial law. Consideration of this issue is essential for the further development of the legal and organisational foundations of national security, increasing the effectiveness of countering aggression and preserving the country's sovereignty.

Keywords: *national security, state security, legal regime of martial law, security, threats to national security.*

Мальцев Віталій Вікторович – кандидат юридичних наук, старший дослідник, доцент кафедри державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0003-3520-1152>

Островський Сергій Олександрович – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0001-9520-4732>

Дашковський Анатолій Вікторович – викладач кафедри державної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України
<https://orcid.org/0009-0004-4052-7103>